

TOG'AY MUROD ROMANLARIDA TARIXIYLIK VA OBRAZ

A.D.Abdalnizayova¹

Mas'ul muallif: Abdalnizayova
Aziza Davronbekovna, Osiyo
xalqaro universiteti magistranti.

Accepted: 11 Avgust 2026
Published: 11 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Abdalnizayova, A.
D. TOG'AY MUROD ROMANLARIDA
TARIXIYLIK VA OBRAZ / A. D.
Abdalnizayova // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 7, № 2. — B.
124–126.

1. Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr o'zbek nasrining yirik namoyandalardan biri Tog'ay Murod romanlarida tarixiylik tamoyilining badiiy ifodalanishi hamda yozuvchining obraz yaratish mahorati tadqiq etiladi. Adibning "Otamdan qolgan dalalar" va "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanlari misolida tarixiy voqelik bilan badiiy to'qima o'rtasidagi munosabat, milliy xarakterning shakllanishi va xalq ruhiyatining badiiy talqini tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari Tog'ay Murod ijodida tarixiylik faqat davr tasviri bo'lib qolmay, balki inson taqdiri va milliy o'zlik muammosi bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Tog'ay Murod, roman, tarixiylik, badiiy obraz, milliy xarakter, o'zbek nasri, xalq ruhiyati, "Otamdan qolgan dalalar", "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi".

ИСТОРИЗМ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБРАЗ В РОМАНАХ ТОГАЯ МУРОДА

Аннотация. В данной статье исследуется художественное воплощение принципа историчности и мастерство создания образов в романах Тогай Мурода - одного из крупнейших представителей узбекской прозы XX века. На примере романов «Поля, оставшиеся от отца» и «В этом мире не умирают» анализируются соотношение исторической действительности и художественного вымысла, формирование национального характера и художественная интерпретация народной психологии. Результаты исследования показывают, что в творчестве Тогай Мурода историчность не сводится лишь к изображению эпохи, а проявляется в неразрывной связи с судьбой человека и проблемой национальной самобытности.

Ключевые слова: Тогай Мурод, роман, историчность, художественный образ, национальный характер, узбекская проза, народная психология, «Поля, оставшиеся от отца», «В этом мире не умирают».

HISTORICISM AND CHARACTER REPRESENTATION IN TOGAY MUROD'S NOVELS

Abstract. This article examines the artistic embodiment of the principle of historicism and the author's mastery of character creation in the novels of Togay Murod, one of the major representatives of twentieth-century Uzbek prose. Drawing on the novels "The Fields Left by My Father" and "One Cannot Die in This World," it analyses the relationship between historical reality and artistic fiction, the formation of national character, and the artistic interpretation of the people's psychology. The findings reveal that in Togay Murod's work historicism is not confined to the depiction of an era but emerges in an inseparable connection with human destiny and the problem of national identity.

Keywords: Togay Murod, novel, historicism, artistic image, national character, Uzbek prose, folk psychology, "The Fields Left by My Father," "One Cannot Die in This World."

Kirish. O'zbek adabiyotining XX asr ikkinchi yarmidagi taraqqiyotida milliy o'zlikni anglash, xalq tarixi va ruhiyatiga murojaat etish yetakchi tamoyillardan biriga aylandi. Mazkur jarayonda Tog'ay Murod (1948–2003) ijodi alohida o'rin tutadi. Adib o'z asarlarida tarixiy voqelikni badiiy haqiqat darajasiga ko'tarish, xalq taqdirini yakka shaxs qismati orqali umumlashtirish mahoratini namoyish etdi.

Tog'ay Murod nasrida tarixiylik tushunchasi sof xronologik tasvir doirasidan chiqib, badiiy konsepsiyaning tayanch ustuniga aylanadi. Yozuvchi tarixiy davrni voqealar zanjiri sifatida emas, balki inson ma'naviyatini sinovdan o'tkazuvchi muhit sifatida tasvirlaydi. Aynan shu nuqtada tarixiylik va badiiy obraz o'zaro chambarchas bog'lanadi: davr xarakterini belgilaydi, xarakter esa davr mohiyatini ochib beradi.

Maqolaning maqsadi Tog'ay Murod romanlarida tarixiylik tamoyili bilan obraz yaratish mahorati o'rtasidagi badiiy uyg'unlikni ochib berishdan iborat. Buning uchun adibning "Otamdan qolgan dalalar" va "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" asarlari tahlil obyekti sifatida olindi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, biografik hamda badiiy matn tahlili usullaridan foydalanildi.

Tog'ay Murod nasrida tarixiylik tamoyili. Tog'ay Murod ijodida tarixiylik ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, bu - muayyan tarixiy davrning ijtimoiy-siyosiy

manzarasini badiiy aks ettirish; ikkinchidan, xalqning azaliy qadriyatlarini, urf-odatlarini va ma'naviy kechmishini badiiy xotira sifatida tiklash. Yozuvchi rasmiy tarixnavislik bayon etmagan haqiqatni - oddiy insonning ichki olamidagi tarixni - badiiy so'z vositasida yuzaga chiqaradi.

Adib uchun tarix quruq sanalar va voqealar majmui emas, balki avlodlar ruhiyatida muhrlangan tajriba. Shu bois uning asarlarida tarixiy davr ko'pincha qahramonning xotirasi, ichki monolog va xalq og'zaki ijodi unsurlari orqali gavdalanadi. Maqol, naql, marosim qo'shiqlari va xalqona ibora yozuvchi qo'lida tarixiy kolorit yaratuvchi badiiy vositaga aylanadi.

Tog'ay Murod nasrining yana bir o'ziga xosligi - tarixiy haqiqat bilan badiiy to'qima o'rtasidagi muvozanatdir. Yozuvchi tarixiy fakti badiiy mantiq talabiga bo'ysundiradi, biroq uni soxtalashtirmaydi. Aksincha, badiiy to'qima tarixiy haqiqatning ichki mohiyatini yanada teranroq ochishga xizmat qiladi. Mana shu jihat adib romanlarida obrazning tarixiy asoslanligini ta'minlaydi.

Tadqiqotchilar Tog'ay Murod uslubidagi xalqona ohang, lirik intonatsiya va dostonimon bayon tarzini alohida ta'kidlaydilar. Bu xususiyatlar tarixiylikni quruq bayondan ko'ra epik kenglik va falsafiy umumlashma darajasiga ko'taradi. Natijada davr tasviri milliy o'zlik va inson taqdiri haqidagi badiiy mushohadaga aylanadi.

"Otamdan qolgan dalalar" romanida tarixiy haqiqat va obraz

"Otamdan qolgan dalalar" romanida Tog'ay Murod XX asr o'zbek dehqonining fojiali taqdirini keng tarixiy ko'lamda badiiy tadqiq etadi. Asarda yer, mehnat va inson o'rtasidagi azaliy bog'liqlik milliy hayotning ma'naviy o'zagi sifatida talqin qilinadi. Tarixiy o'zgarishlar - jamoalashtirish, urush, ijtimoiy tuzumning siljishlari - qahramon qismati orqali ichkaridan yoritiladi.

Roman bosh qahramoni obrazida yer egasi va mehnatkash dehqonning fojiasi mujassamlashgan. Bu obraz yagona shaxs doirasida qolib ketmay, butun bir avlodning tarixiy taqdirini umumlashtiradi. Qahramonning ichki kechinmalari, yerga bo'lgan muhabbati va undan judo bo'lish iztirobi orqali yozuvchi tarixiy davrning insoniy bahosini beradi.

Asarda tarixiylik obrazning psixologik tahlili bilan uyg'unlashadi. Tog'ay Murod qahramon ruhiyatidagi evrilishlarni davr voqealari bilan bog'liq holda ko'rsatadi: tashqi tarixiy zarba ichki ma'naviy sinovga aylanadi. Shu tariqa obraz tarixiy sharoit mahsuli bo'libgina qolmay, o'sha sharoitga axloqiy munosabat bildiruvchi faol badiiy shaxsga aylanadi.

Yozuvchi xalqona til, tabiat tasviri va ramziy detallar yordamida tarixiy koloritni teran badiiy darajada gavdalantiradi. Yer obrazi asarda ham real makon, ham milliy o'zlik va davomiylik ramzi sifatida ikki qatlamli ma'no kasb etadi. Aynan shu ramziylik romandagi tarixiylikni umumbashariy falsafiy mushohada darajasiga ko'taradi.

"Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanida xarakter talqini

"Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanida Tog'ay Murod tarixiy davr va shaxs erki muammosini badiiy markazga qo'yadi. Asarda muayyan ijtimoiy-siyosiy sharoitda insonning ma'naviy mustaqilligini saqlab qolish kurashi tasvirlanadi. Tarixiy davr bu yerda qahramon irodasini sinovdan o'tkazuvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Romanning bosh obrazi murakkab va ziddiyatli xarakterga ega. Yozuvchi uni bir tomonlama ideallashtirmaydi, balki ichki kurash, ikkilanish va ma'naviy izlanishlari bilan birga ko'rsatadi. Aynan shu psixologik teranlik obrazga tarixiy ishonarlilik va badiiy hayotiylik baxsh etadi. Qahramonning fojiasi davr fojiasining badiiy in'ikosiga aylanadi.

Tog'ay Murod bu asarda ham milliy xarakterning o'zak fazilatlarini - matonat, vijdon erkinligi va insoniy qadr-qimmatni - tarixiy vaziyat zaminida tasdiqlaydi. Qahramon hayotining og'ir sinovlari orqali yozuvchi "bu dunyoda o'lib bo'lmaydi", ya'ni inson ma'naviy mohiyati jismoniy yo'qolishdan ustun degan falsafiy g'oyani ilgari suradi.

Asarda bayonning lirik-falsafiy ohangi, ichki monolog va ramziy tasvirlar obraz olamini ochishga xizmat qiladi. Tarixiylik bu yerda voqealar tafsiloti darajasida emas, balki inson ruhiyatidagi davr izlari darajasida namoyon bo'ladi. Shu bois roman qahramoni konkret tarixiy shaxs bo'lib qolmay, milliy ma'naviyatning badiiy timsoliga ko'tariladi.

Xulosa. Tog'ay Murod romanlarining badiiy tahlili shuni ko'rsatadiki, adib ijodida tarixiylik tamoyili obraz yaratish mahorati bilan uzviy bog'liqdir. Yozuvchi tarixiy davrni voqealar bayoni orqali emas, balki qahramon ruhiyati va xalq xotirasi orqali badiiy gavdalantiradi. Shu sababli uning asarlarida tarix insonlashadi, obraz esa tarixiy asos kasb etadi.

"Otamdan qolgan dalalar" va "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" romanlari misolida ko'rinadiki, Tog'ay Murod milliy xarakterning matonat, vijdon va qadr-qimmat kabi o'zak fazilatlarini tarixiy sinovlar zaminida tasdiqlaydi. Qahramon taqdiri orqali yozuvchi yakka shaxs qismatini butun xalq tarixining badiiy umumlashmasiga aylantiradi.

Umuman olganda, Tog'ay Murod nasrida tarixiylik va obraz yagona badiiy konsepsiyaning ikki muvozanatli qutbi sifatida namoyon bo'ladi. Adib ijodi o'zbek tarixiy-falsafiy nasrining yetuk namunasi bo'lib, undagi tarixiy haqiqat va badiiy obraz uyg'unligi milliy adabiyotimizning muhim yutuqlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Tog'ay Murod. Otamdan qolgan dalalar: roman. – Toshkent: «Sharq» nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 1994. – 272 b.

[2] Tog'ay Murod. Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi: roman, hikoyalar, maqolalar. – Toshkent: «Sharq» nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 2001. – 208 b.

[3] Tog'ay Murod. Tanlangan asarlar. II jild: Romanlar (Otamdan qolgan dalalar; Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi). – Toshkent: «Sharq», 2012.

[4] Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademya nashr, 2018. – 478 b.

[5] Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi: oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 264 b.

[6] Quronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010.

